

**РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„КРИМСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ” (м. ЯЛТА)**

ТАРАНЕНКО Галина Григорівна

УДК 378.1:37.033(091)(477) „1950/2000” (043.5)

**СОЦІОГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ
ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО
ПРИРОДИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Ялта – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Троїцька Тамара Серафимівна,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри практичної психології.

Офіційні опоненти: академік НАПН України, доктор психологічних
наук, професор
Яценко Тамара Семенівна,
Республіканський вищий навчальний заклад
„Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта),
директор Центру глибинної психології НАПН
України.

кандидат педагогічних наук, доцент
Андрієвська Наталя Федорівна,
Запорізький факультет Київського національного
університету культури і мистецтв, завідувач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін.

Захист дисертації відбудеться 22 січня 2011 р. о 9.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 53.130.01 при Республіканському вищому навчальному закладі „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: 98635, м. Ялта, вул. Севастопольська, 2, ауд. 15.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) за адресою: 98635, м. Ялта, вул. Севастопольська, 2.

Автореферат розісланий „21” грудня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Горбунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Загальновизнаною соціальною проблемою й умовою подальшого розвитку цивілізації є формування сучасного ціннісного ставлення людини до природи, що інтерпретується більшістю вчених як планетарний (коеволуційний) світоглядний проєкт культурно-історичного розвитку людства. Зазначене вимагає не лише орієнтації людських зусиль на розв'язання глобальних проблем, а й на осмислення постматеріальних ціннісних орієнтирів, людського світогляду щодо гармонізації відносин із навколишнім середовищем. Споживацький тип відношення до природи ставить виклик теорії та практиці освіти, зокрема всім її компонентам: цільовому, змістовому, технологічному та вимагає від представників більшості наук – насамперед, філософії, педагогіки, соціології та інших складових гуманістики – інтенсифікувати зусилля щодо орієнтації досліджень на практичний результат корекції ціннісних засад взаємодії людини і природи. Зазначене знаходить відображення у державних документах, зокрема, у „Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейській освітній простір”, де зазначається необхідність приведення змісту соціально-гуманітарної підготовки педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері та в Державній національній програмі „Освіта” („Україна XXI століття”), яка акцентує увагу на пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Проблема аксіології природи в професійній педагогічній освіті стає особливо актуальною зважаючи на той факт, що саме педагог має формувати сучасний світогляд школяра та закласти морально-ціннісні принципи ставлення до природи у власне педагогічне мислення й програми саморозвитку.

Ідеї теоретичного осмислення проблеми формування ціннісного ставлення людини до природи мають історичну ретроспективу, пов'язану з іменами В. Вернадського, Ш. Монтеск'є, П.-Т. Шардена.

Сьогодні автори багатьох досліджень обґрунтовують потребу в стратегіях гуманізації, гуманітаризації, антропологізації, екологізації освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, Р. Беланова, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Крисаченко, В. Кремень, М. Михальченко), основу яких становить людиноцентристський підхід, визнання людини найвищою соціальною цінністю; гуманізації відносин людини зі світом, етики відповідальності й екофільних традицій (Г. Апель, Д. Габермас, Б. Малиновський, Т. Парсонс, О. Ребул, А. Тоффлер, Т. Троїцька). Морально-етичну сторону взаємодії людини з природою розкрито в межах антропологічного підходу до освіти, зокрема, концепції розвитку особистості як єдності її біологічної, соціальної та духовної сутності (І. Аносов, Г. Балл, Б. Бім-Бад, О. Леонтьєв, К. Ушинський), концепції гуманізації освіти (В. Андрущенко,

І. Бех, Р. Беланова, М. Михальченко, Т. Яценко), педагогічної аксіології (О. Висоцька, Н. Злотніков, В. Краєвський, В. Крижко, В. Маршицька, В. Нечепоренко, В. Огнев'юк, В. Сластьонін, Т. Петракова, Є. Шиянов), психолого-педагогічних досліджень, що концептуалізували природний компонент освітнього середовища як максимально наближений до психофізіологічних особливостей розвитку людини (Ф. Вольвач, М. Дробноход, А. Захлебний, С. Іващенко, О. Лазебна, О. Пехота, Г. Пустовіт, Г. Тарасенко) та історико-педагогічних досліджень (О. Адаменко, Н. Андрієвська, Л. Артемова, Л. Березовська, Л. Вовк, С. Гончаренко, М. Грищенко, В. Заслуженюк, В. Луговий, В. Майборода, Л. Медвідь, О. Сухомлинська).

Разом із тим, аналіз сучасної педагогічної думки виявив протиріччя між гуманістичним прагненням людини до єдності з природою та частковим їх використанням в освітньо-культурному просторі; значним обсягом накопиченого аксіологічного потенціалу соціогуманітарного знання щодо корекції ціннісного ставлення людини до природи та недостатнім попитом на це знання у теорії та практиці освіти; гострою необхідністю використання у професійній підготовці педагогів ідей та теорій щодо аксіології природи та недостатньою рефлексією вітчизняної педагогічної спадщини, присвяченої використанню соціогуманітарного знання екофільної спрямованості.

Отже, основним спонукальним мотивом для розгортання дослідження стало визнання необхідності зміни домінуючого в суспільстві антропоцентричного світогляду, згідно з яким людина є центром всесвіту і який не сприяє подоланню проблем сьогодення. Педагогічна теорія і практика потребують більш глибокого наукового обґрунтування щодо використання у професійній підготовці вчителя соціогуманітарного знання, що володіє потужним потенціалом формування ціннісного ставлення людини до природи та осмислене вітчизняною педагогікою другої половини ХХ століття.

Зазначене вище зумовило вибір теми дисертаційного дослідження **„Соціогуманітарна складова у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ століття)”**.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького „Базова компетенція спеціаліста вищого педагогічного закладу III–IV рівня акредитації” (реєстраційний номер № 0102V01290). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 4 від 07.11.2006 р.) та узгоджено на засіданні бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 3 від 20.03.2007 р.).

Мета дослідження: узагальнити та систематизувати провідні ідеї вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття щодо соціогуманітарної складової формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи, розкрити їх зміст, сутність та теоретично обґрунтувати практичну значущість.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Проаналізувати педагогічні ідеї вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття щодо використання соціогуманітарної складової у формуванні екологічної традиції майбутнього вчителя та встановити етапи їх розвитку.

2. З'ясувати сутність та зміст соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення людини до природи.

3. Розкрити ресурси та можливості соціогуманітарного знання у формуванні аксіології природи в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

4. Окреслити теоретичну модель упровадження антропоєкологічних ідей у професійну підготовку майбутнього педагога.

Об'єкт дослідження – теорія і практика формування аксіології природи у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ століття.

Предмет дослідження – процес інтеграції соціогуманітарної складової у формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи.

Методи дослідження. З метою розв'язання завдань у дослідженні використано такі методи: *історико-педагогічний аналіз* філософської, історико-педагогічної, психолого-педагогічної вітчизняної і зарубіжної літератури дозволив з'ясувати особливості аксіології природи у другій половині ХХ століття (параграф 1.1); *проблемно-порівняльний метод* забезпечив реалізацію пізнавальних дій стосовно предмета дослідження й уможливив виявлення провідних тенденцій розвитку соціогуманітарної освіти, конструктивних ідей щодо ціннісного ставлення людини до природи (параграфи 1.2 та 1.3); *структурний метод* уможливив виділення антропоєкологічних конструктів професійної підготовки майбутнього вчителя для подальшого їх інтегрування в контекст сучасної педагогічної науки та практики (параграфи 2.1 та 2.2); *інтерпретаційний аналіз* нормативних документів, навчальних програм, підручників і посібників, емпіричних джерел із узагальненням досвіду педагогічної діяльності щодо означеної проблеми дали змогу виявити тенденції, умови, методи інтеграції морально-ціннісних настанов у професійну підготовку майбутнього вчителя (параграфи 2.3 та 2.4).

Методологічну базу дослідження становлять теорія наукового пізнання, положення про діалектичну єдність та взаємозв'язок історії з сьогоденням, доцільність творчого використання спадщини видатних вітчизняних педагогів-науковців, їхніх теоретичних надбань і досвіду в сучасних умовах, методологічні положення державної національної програми „Освіта (Україна ХХІ століття)” й Національної доктрини розвитку освіти, принципи науковості, наступності,

системності із застосуванням сукупності історичного, проблемного та структурного методів дослідження, а також антропологічний підхід, зокрема, концепція розвитку особистості як єдності її біологічної, соціальної та духовної сутності (Б. Бім-Бад, О. Леонт'єв, К. Ушинський), етноантропологічний підхід в освіті (В. Лугай, Л. Редькіна, Ю. Римаренко, С. Рудницький, Т. Троїцька, Н. Хамітов, В. Флоря, В. Шинкарук), концепція гуманізації освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Т. Яценко).

Теоретичну основу дослідження складають історико-педагогічні дослідження відомих українських учених і педагогів О. Адаменко, Л. Артемової, Н. Бордовської, Л. Березовської, Л. Вовк, С. Гончаренка, М. Гриценка, В. Кременя, В. Лугового, В. Майбороди, Л. Медвідь, О. Сухомлинської, в яких аналізуються питання теорії й історії розвитку національної освіти, педагогічної думки України; теорія особистості та її природи (І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв); теорія зв'язку людини зі світом (Г. Балл, М. Бахтін, В. Вернадський, М. Мойсеев); концепція антропологізму в освіті (І. Аносов, Б. Бім-Бад, О. Больнов, С. Кривих).

Джерелознавчу базу дослідження складають науково-методичні, історико-педагогічні праці, посібники, підручники та доповіді представників української педагогічної думки, статті в журналах досліджуваного періоду: „Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності”, „Вісник НАН України”, „Вища освіта”, „Вища освіта України”, „Завуч”, „Екологічний вісник”, „Інновації в освіті”, „Народна освіта”, „Педагогіка і психологія”, „Педагогіка і психологія професійної освіти”, „Початкова школа”, „Радянська педагогіка”, „Рідна школа”, „Філософія освіти”, „Шлях освіти”, „Alma mater”. У процесі дослідження вивчено сучасну педагогічну, філософську, психолого-педагогічну (зарубіжну й вітчизняну) літературу: монографії, дисертації та автореферати дисертацій, наукові статті, підручники, в яких відображено стан освіти й педагогічної думки в Україні досліджуваного періоду, а також матеріали міжнародних і всеукраїнських педагогічних конференцій, публікації періодичних видань. У процесі дослідження опрацьовано архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (ЦДА ВОВУ України), фонд 166 „Міністерство освіти України”, використано фонди бібліотек – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Запорізької обласної наукової бібліотеки, бібліотек Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Запорізького національного університету.

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ століття. *Нижня хронологічна межа* визначається початком якісно нового етапу розвитку педагогіки й гуманітарних наук, що здійснили суттєвий прорив в осмисленні

взаємодії людини з природою та на основі усвідомлення глобальних ризиків визначили в якості пріоритетних завдань освіти і педагогіки формування нового світогляду щодо природи. У цей період відбулася значна активізація педагогічних досліджень, пов'язаних із вивченням особливостей взаємодії суспільства й природи; з 60-х років в освіті розпочалася актуалізація природоохоронної роботи, яка в 70-ті роки ХХ століття втілювалася у формування системи екологічної освіти; з 80-х років педагогічні пошуки спрямовувалися на обґрунтування коеволюційного розвитку суспільства і природи. *Верхня хронологічна межа* (90-ті роки ХХ століття) позначається переосмисленням етичних взаємовідносин суспільства й природи в контексті екологічної проблематики, етики відповідальності та „екологічного гуманізму”.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано роль вітчизняної педагогічної думки щодо використання соціогуманітарних ідей, аксіологічних детермінант у формуванні цінного ставлення майбутнього вчителя до природи; розкрито значення соціогуманітарної складової професійної підготовки педагога як основи утвердження екофільної традиції; встановлено теоретико-методологічні основи аксіології природи в сучасному соціогуманітарному знанні, що підлягає імплементації в педагогічний процес, та ідентифіковано антропоєкологізм як найбільш продуктивну методологію; визначено можливості соціогуманітарної складової щодо формування ціннісного ставлення до природи майбутнього педагога; розкрито ресурси й можливості інтеграції соціогуманітарної складової в професійну освіту та в процес формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи; окреслено теоретичну модель упровадження антропоєкологічних ідей у професійну підготовку майбутнього вчителя; *удосконалено* основні концепти антропоєкологічного підходу до формування аксіології природи у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя; *набуло подальшого розвитку* дослідження традиційних і новітніх парадигм професійної педагогічної освіти, що доповнено теоретико-методологічними розробками етико-морального змісту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні ідеї представників вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття можуть бути інтегровані в процес професійної підготовки фахівців у навчальних закладах освіти різних рівнів акредитації та застосовані при укладанні програм, проєктів екологічного виховання, формуванні змісту навчальних посібників і підручників; матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у викладанні соціогуманітарних дисциплін у процесі підготовки майбутніх вчителів та інформаційному забезпеченні курсів „Історія педагогіки”, зокрема тем, пов'язаних з історією педагогіки другої половини ХХ ст., „Загальна педагогіка”, „Основи педагогічної майстерності”, „Теорія і практики виховання”, „Педагогічна творчість”; теоретичну модель впровадження антропоєкологічних

ідей у підготовку майбутнього вчителя можна покласти в основу методичних семінарів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідки про впровадження № 06/529 від 23.03.2010 р. та № 06/530 від 23.03.2010 р.), економіко-гуманітарного факультету Запорізького національного університету (довідка про впровадження № 381 від 19.03.2010 р.) та Нікопольського училища КДПУ (довідка про впровадження № 03/86 від 24.03.2010 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечена обґрунтуванням вихідних позицій методологічних підходів; застосуванням комплексу методів, відповідних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; аналізом значної кількості психолого-педагогічної вітчизняної літератури з теми дослідження; наданням пропозицій із використання теоретичних досягнень соціогуманітарної складової, що відрефлексована вітчизняною педагогічною спадщиною другої половини ХХ століття, в оптимізації взаємин людини та природи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорювалися на Міжнародних науково-теоретичних та практичних конференціях: „Наука і освіта 2004” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.), „Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації” (м. Мелітополь, 6 травня 2005 р.), „Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону” (м. Ялта, 5–7 квітня 2007 р.), „Нові виміри сучасного світу” (м. Мелітополь, 26–29 листопада 2007 р.), „Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір” (м. Мелітополь, 17–18 травня 2008 р.), „Антропологізм в освітніх стратегіях і практиках сучасності: пошуки пріоритетів” (м. Мелітополь, 24–26 вересня 2008 р.), „Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір” (м. Мелітополь, 15–16 травня 2010 р.), „Антропологічна експертиза стратегій і практик сучасної вищої освіти” (м. Мелітополь, 16–17 вересня 2010 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: „Мова як чинник формування громадянина України” (м. Запоріжжя, 16–17 травня 2008 р.), „Професіоналізм педагога. Інноваційні підходи до процесу його формування” (м. Краматорськ, 6–8 листопада 2008 р.); регіональних науково-практичних конференціях: „Проблеми розвитку українського суспільства: прогнози та реалії” (м. Мелітополь, економіко-гуманітарний факультет Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, 2006–2009 рр.). Результати дослідження обговорювались та набули позитивної оцінки на засіданнях кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; соціально-гуманітарних дисциплін економіко-гуманітарного факультету Таврійського національного університету імені

В. І. Вернадського, інформатики та математики економіко-гуманітарного факультету Запорізького національного університету впродовж 2004–2010 рр.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації знайшли відображення у 14 статтях, з яких 11 – одноосібних, 6 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 8 – у збірниках наукових статей та матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Особистий внесок здобувача. У статті „Про розвиток глобального мислення в сучасній школі”, що надрукована у співавторстві з Т. Троїцькою, визначено засоби професійно-дидактичного формування екологічної свідомості.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (336 найменувань, із них – 2 англійською мовою). Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки, із них – 172 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість, методологічні засади та теоретичні основи дослідження, подано відомості щодо апробації основних положень дисертації, публікації автора та структуру роботи.

У першому розділі – „**Теоретико-методологічні основи дослідження аксіології природи у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття**” – виявлено та проаналізовано педагогічні ідеї, концепції, підходи вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття щодо використання соціогуманітарної складової у формуванні екологічної традиції майбутнього вчителя та досліджено теоретико-методологічні засади соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення людини до природи.

У дослідженні визначено та висвітлено етапи розвитку вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття з проблеми формування ціннісного ставлення людини до природи. На першому етапі (50–60-ті рр.) проблема ціннісного ставлення до природи не була в центрі уваги науковців, адже більшість досліджень стосувалася проблем виробничого навчання, використання технічних засобів навчання, розвитку різних особистісних якостей учнів. Із 60-х років ХХ століття посилювався природоохоронний аспект освіти, який виступав у тісному зв’язку із загальнонаціональною системою охорони природи. Розвиток освіти характеризувався виділенням науково-пізнавальних, естетичних, гігієнічних, гуманістичних, економічних аспектів охорони природи. У цей час акцентувалася увага на недооцінці педагогами значення гуманістичних мотивів охорони природи, що сприяють розвитку почуття доброти, піклування про навколишнє середовище.

На другому етапі (70–80-ті рр.) відбувся значний прогрес в екологічній освіті, результат якого виявилось створення єдиної самостійної науки, що поєднує комплекс природоохоронних проблем; поширилася активна пропаганда екологічних знань, водночас, екологічна освіта розглядалася тільки як просвітництво. З 80-х років XX століття центр уваги педагогів перемістився від просвітництва в галузі проблем навколишнього середовища до суспільно-корисної природоохоронної діяльності, відбувалося накопичення досвіду, пошук нових шляхів, форм і методів екологічної освіти підрастаючого покоління. Завдання екологічної освіти розумілося як формування екологічної культури, піклування про захист природного середовища. У 70–80-ті роки XX століття активізувалася просвітницька діяльність у галузі екологічної освіти й посилювався діяльнісний компонент природоохоронної роботи. Проблеми екологічного виховання у цей час присвячено чимало праць, але вони стосувалися шкільної освіти й виховання бережливого ставлення до природи учнів загальноосвітньої школи та дошкільнят, що ж стосується проблеми виховання ціннісного ставлення до природи у майбутнього вчителя, то зазначене питання не знаходилося у центрі уваги науковців.

90-ті роки характеризуються виникненням третього етапу розвитку вітчизняної педагогічної думки другої половини XX століття, коли пріоритетним було формування відповідального ставлення до природи й становлення екологічного мислення, постала потреба в екологізації та інтеграції предметного знання в змісті освіти, що сприяло активізації роботи дослідників із розробки концепції екологізації змісту освіти, підготовки кадрів та розробки навчальних програм з узгодженими між собою змістовими лініями.

Провідна ідея останнього десятиліття XX століття – необхідність гармонійної взаємодії та співіснування людини й природи. Окреме і досить помітне місце в розумінні вихідних позицій, можливих напрямів діяльності людини у довіллі на принципах „коеволюції” та усвідомленні їх сутності як динамічного процесу взаємодії в системі „природа-людина-суспільство”, належить еволюційно-ноосферній концепції В. Вернадського. Ця концепція посіла провідне місце у побудові стосунків людини та природи, в її межах екологія як наука, що вивчає взаємозв'язки і взаємозалежності в системі „природа-людина-суспільство”, є провідною. Більшість із цих ідей тією чи іншою мірою детермінували появу концепції сталого розвитку наприкінці 90-х років XX століття (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), яку вважали панацеєю розв'язання значної кількості проблем людства, насамперед екологічних.

У дослідженні відстоюється думка про те, що соціогуманітарна освіта, побудована на аксіологічних засадах, сприяє формуванню особистості, здатної бачити світ у всій його різноманітності та єдності. Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін надає можливість розкрити загальні закономірності взаємодії природи й суспільства, соціальний характер всесвітнього руху на

захист навколишнього середовища, ставлення суспільства до природи, шляхи впровадження досягнень науково-технічної революції й оптимізації взаємодії людини з навколишнім середовищем. Цикл соціально-гуманітарних дисциплін узагальнює систематизовані знання про цілісну структуру, стан і розвиток біосфери, різнобічну цінність природи, її багатофункціональну роль у житті людей.

Сучасна українська освіта орієнтована на задоволення освітньо-кваліфікаційних потреб кожної особи з урахуванням її національно-культурних прав, запитів незалежно від її етнічної належності, соціального статусу, подолання державної монополії в галузі освіти, забезпечення її багатокладності, диверсифікації освітніх програм, урізноманітнення джерел фінансування, вдосконалення і демократизації форм управління. Реалізація зазначених вище завдань можлива, насамперед, шляхом оновлення соціогуманітарної складової змісту освіти, його взаємоузгодження на всіх освітніх рівнях, упровадження передових педагогічних концепцій, технологій, урахування кращого вітчизняного та світового досвіду, формування нової генерації педагогічних кадрів.

Встановлено, що соціогуманітарне знання з його ідеологічними, культурологічними, світоглядними й аксіологічними компонентами є важливою умовою розв'язання комплексу як суто екологічних, так і педагогічних проблем, притаманних сучасному соціуму. Одним із результатів соціогуманітарної освіти та виховання має стати формування екологічно вихованої особистості, основою поведінки якої у навколишньому середовищі постає усвідомлення, засвоєння норм моралі, глибоке розуміння незаперечної цінності, всіх без винятку, природних об'єктів і їх потреб, неповторності природи та відповідна корекція власних життєвих потреб і мотивів поведінки.

Доведено, що соціогуманітарна підготовка відіграє особливу роль у процесі становлення та розвитку особистості майбутнього вчителя як суб'єкта раціональної діяльності. Зміст соціогуманітарних предметів варто орієнтувати так, щоб питання ціннісного ставлення до природи пов'язувалися з раціональним використанням, охороною конкретних природних ресурсів, враховували специфіку певних груп громадян, що стає можливим завдяки реалізації інтегративного підходу.

Досліджено роль соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи й доведено її величезний потенціал. Визначено, що соціогуманітарне знання з його ідеологічними, світоглядними й аксіологічними компонентами робить освіту багатоаспектним утворенням в осмисленні сенсу відносин „людина-природа”.

Проаналізовано думку щодо соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи, що уможливило визначення концепції антропоекологічного підходу у професійній підготовці

майбутнього вчителя, провідним концептом якої є екологічний імператив діяльності.

У другому розділі **„Психолого-педагогічні умови інтегрування досвіду вітчизняної педагогічної спадщини щодо формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи у професійну підготовку”** розкрито ресурси та можливості соціогуманітарного знання у формуванні аксіології природи в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, окреслено теоретичні засади моделі імплементації соціогуманітарного знання, спрямованого на ціннісне ставлення людини до природи, у процес професійної підготовки майбутнього педагога.

Розкрито сутність антропоекологічного підходу в освіті як синтезу ресурсів і можливостей формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи. Зазначено, що перед педагогом не може існувати лише проблема формування знань, умінь та навичок учнів, що спонукає звернутися до змісту його професійної підготовки, яка передбачає не тільки професійне становлення вчителя, а й усвідомлення взаємозв'язків і взаємозумовленості життя людини й природи. Відстоюється думка про те, що людина, яка керується у своїй професійній діяльності й у повсякденному житті екологічним імперативом, здатна усвідомити природу як своєрідну ланку, що пов'язує людину з людиною, та змінити опозицію „природа-людина” з протиставлення на співіснування.

Сучасні погляди на особливості еволюційного процесу виражаються у формі уявлення про „кoeволюцію” біосфери й суспільства, тобто спільного розвитку як абсолютно необхідної умови збереження людини на Землі. У цьому сенсі екологічний імператив діяльності не може бути забезпечений у межах традиційної схеми адаптації суспільства до змінних умов існування, вимагає створення нового морального імперативу, тобто нового характеру взаємин між суспільством і природою. Людина, яка керується екологічним імперативом, цілком здатна спрямувати культурно-історичний процес на кoeволюційний шлях, що сприятиме гармонізації та всебічному розвитку глобальної системи корелятивних зв'язків „людина-природа”.

Сформований екологічний імператив виявляється в усвідомленні того, що людина є часткою природи, а виживання можливе лише за умови, що кожен дбатиме про збереження та захист природи, не тільки піклуючись про власне життєзабезпечення, а й думаючи про майбутні покоління.

Зазначено, що фактологічна сторона сучасної освіти, відіграючи належну роль, має поступитися місцем на користь інших, більш важливих завдань, адже фахівцю слід опікуватись тим, яке знання буде розвивати у людини, що навчається, ціннісне ставлення до природи. У дослідженні відстоюється думка про те, що соціогуманітарне знання містить концептуальні ідеї, які можуть сприяти становленню ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи у контексті тих трансформацій, що проходять у сучасній освіті.

Проведене дослідження доводить, що антропоєкологічний підхід в освіті зумовлює екологічний імператив, який формує коеволюційний світогляд, головними орієнтирами якого виступають: включення людини в єдину глобальну екологічну систему як одного з репрезентантів живого; розуміння того факту, що вона живе не лише в соціальному, але й у природному контексті; усвідомлення того, що людина не є власником природи, а тим, на кого покладається відповідальність за стан природного довкілля.

Встановлено, що екологічний імператив сприяє розумінню коеволюційної єдності в системі зв'язків „людина-природа”, та зазначено величезний виховний потенціал коеволюційної парадигми, яка актуалізує перегляд людиною свого ставлення до природи, змушує змінити стиль діяльності та переоцінити життєві цінності, тобто виробити екологічний імператив поведінки.

Дослідженням доведено важливість урахування у професійній діяльності та повсякденному житті майбутнього вчителя екологічного імперативу, що дозволяє усвідомити важливість таких істин, як любов та повага до життя в усіх його проявах, відмова від ідеї безмежної експлуатації природи, формування потреби в пізнанні природи та організація пошуку можливостей жити в гармонії з нею. Традиційні поняття „підкорення природи”, „боротьба з природою”, „корисності” чи „некорисності” мають змінитися у людській свідомості на поняття „взаємодії з природою”, де хоча протиставлення людини й природи не долається повністю, воно принаймні суттєво пом'якшується. Природу слід усвідомлювати як своєрідну ланку, що пов'яже людину з людиною, а тлумачення опозиції „природа-людина” змінити з протиставлення на співіснування. Почавши з формування екологічного імперативу діяльності як необхідної детермінанти коеволюційного проекту людства, цілком реальним стає створення нової спільноти – високоінформаційної, з могутнім коеволюційним інтелектом, здатної організувати власний збалансований розвиток у злагоді з природою.

Основним завданням професійної педагогічної освіти має стати формування потреби в новому погляді на природу, новому стилі мислення в досягненні відносин „людина-природа”, заснованому на аксіології природи. Розкрито особливості інтеграції антропоєкологічних конструктів у професійну підготовку майбутнього вчителя.

Аналіз досвіду вітчизняної педагогічної спадщини свідчить, що до конструктивно-технологічних рішень у реалізації антропоєкологічного підходу в освіті належать інтеграція екологічного імперативу діяльності людини, визнання генетичного пріоритету природи та етика відповідальності. Зазначені концепти антропоєкологічного підходу в професійній педагогічній підготовці, підсилені соціогуманітарним знанням, є головною умовою формування аксіології природи в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

У дослідженні вказано, що сучасна освіта потребує зміни антропоцентричної парадигми та повернення системи ставлення до світу на екоцентричних засадах

по відношенню як до окремої людини, так і до кожної живої істоти та природи загалом. Результатом розвитку цієї якості є формування свідомості майбутнього фахівця, яка базується на відповідальності за добробут людей, передбачає ціннісні переорієнтації свідомості у напрямі культивування поваги, любові до природи, вимагає відмови від традиційних споживацьких установок, сприяє становленню нової форми свідомості, що синтезує глобальне бачення природи із справжніми гуманістичними цінностями, дозволяє відмовитися від існування у технократичному суспільстві, позбавленому моральних засад, залучити до світогляду такі знання про природу, які б слугували основою правильної поведінки.

Соціогуманітарна складова може гармонійно поєднувати знання провідних ідей, основних наукових понять і фактів, на основі яких здійснюється оптимальне функціонування системи „людина-природа”; сформувати глибинне розуміння багатозначної ціни живої і неживої природи як джерела матеріальних, духовних сил суспільства та кожної людини; надати можливість оволодіти знаннями і практичними вміннями раціонального природокористування, навчитися оцінювати стан навколишнього середовища, приймаючи обґрунтовані рішення щодо недопущення негативних впливів на природу; виробити відповідальне ставлення до природного середовища в системі власних потреб, ціннісних орієнтацій та свідоме дотримання норм поведінки в природі.

Основними принципами антропоєкологічного підходу в процесі формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи визначено: єдність свідомості, переживання та дії; прогностичність; додатковість; міждисциплінарність; взаємозв'язок глобального, регіонального і локального рівнів розгляду екологічних проблем. Метою антропоєкологічної освіти визначено розуміння аксіології природи майбутнім учителем, що включає здійснення культурної ідентифікації, соціальної адаптації, творчої самореалізації, формування цілісної природно-соціальної картини світу.

Відстоюється думка про те, що антропоєкологічна підготовка не вичерпується розширенням та поповненням екологічних знань, вона передбачає розуміння сутності явищ і процесів, що відбуваються на сучасному етапі взаємодії суспільства та природи, вміння користуватися отриманими знаннями, співставляти факти та реально оцінювати стан навколишнього природного середовища, висловлювати обґрунтовані судження, прогнозувати результати наслідків впливу на природу, вміти приймати рішення у тій чи іншій ситуації.

У дослідженні окреслено теоретичну модель упровадження антропоєкологічних ідей у підготовку майбутнього вчителя, що відображає процес побудови людиною власної життєдіяльності у взаємодії з природою, виявляє визначальні чинники якості життя й необхідні умови для реалізації ціннісних установок особистості.

Дослідженням доведено, що підготовка громадян із високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства, природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею) є одним із головних важелів у процесі кореляції відносин системи „суспільство-природа”. Розглядаючи споживацьке ставлення особистості до природи у психологічній площині, зазначено, що така діяльність людини відносно природного оточення є результатом наявності внутрішніх деструкцій, які викликають ненависть, злість та ірраціональні дії стосовно навколишнього середовища. Звільнення від стереотипності поведінки і байдужості до природи уможливлюється у процесі активного соціально-психологічного навчання (Т. Яценко), результатом якого є формування психологічно зрілої особистості, яка керується гуманістичними цінностями та здатна брати на себе відповідальність за свої вчинки. Отже, глибинно-психологічна корекція визнається важливою умовою формування аксіології природи у майбутнього вчителя.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячено комплексному теоретико-методологічному аналізу вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття щодо педагогічної концептуалізації соціогуманітарного знання як складової формування ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи. Проведений аналіз історико-педагогічного процесу зазначеного періоду й екофільного змісту соціогуманітарного знання уможливив такі висновки:

1. Наукове осмислення вітчизняної педагогічної спадщини другої половини ХХ століття, яка вперше постає предметом педагогічної рефлексії щодо ролі соціогуманітарного знання у формуванні аксіології природи майбутнього вчителя. Зазначене підтвердило думку про те, що проблема використання у педагогіці людиноцентристських методологій, міждисциплінарного наукового синтезу, комплексного підходу до вивчення взаємодії людини та природи, що містить соціогуманітарна складова, надають нового сенсу гуманістичній парадигмі. Прагнення педагогічної науки відійти від старої (антропологічної, соціологізаторської) моделі освіти та зробити проектування, організацію навчання, виховання природо- і культуровідповідними без потужного аксіологічного потенціалу соціогуманітарного знання неможливе.

2. На основі аналізу літератури встановлено, що у другій половині ХХ століття дослідження щодо формування бережливого, ціннісного ставлення людини до природи розкрито в різних аспектах педагогічного, соціогуманітарного знання: дослідження проблеми коеволюції природи та людини (Ф. Вольвач, М. Дробноход, С. Іващенко, В. Крисаченко, М. Мойсєєв, Л. Сидоренко, М. Соннова, А. Степанюк, Г. Тарасенко), екологічної

відповідальності (Г. Папуткова, О. Вознюк), екологічної культури (С. Глазачов, Н. Грейда, Л. Морозова, Г. Пономарьова), екологічної свідомості (Е. Гірусов, М. Кисельов, А. Кмець, В. Медведєв) та екологічної етики (Л. Лук'янова, В. Маршицька, О. Михайленко). Проте проблема формування аксіології природи майбутнього вчителя так і не постала центром уваги науковців.

3. У результаті вивчення вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття з проблеми формування ціннісного ставлення майбутнього педагога до природи визначено етапи та провідні тенденції розвитку, а також встановлено, що у 50-і роки проблема ціннісного ставлення *Номо educandus* (людини, що навчається) до природи не поставала центром уваги педагогів-науковців, адже більшість досліджень стосувалася проблем виробничого навчання, використання технічних засобів навчання, розвитку різних особистісних якостей учнів. Починаючи з 60-х років ХХ століття разом із посиленням природоохоронної, загальнонаціональної діяльності активізувався значний науково-педагогічний інтерес: акцентувалася увага на недооцінці педагогами значення гуманістичних мотивів охорони природи, що сприяють розвитку відчуття доброти, піклування про навколишнє середовище тощо (М. Артеменко, В. Сухомлинський); активізувалася просвітницька діяльність у галузі екологічної освіти, актуалізувався діяльнісний компонент природоохоронної роботи, що висвітлено у значній кількості наукових праць із проблем екологічного виховання у шкільній освіті (М. Артеменко, Т. Баранова, Н. Бутенко, А. Волкова, Б. Вольтовський, Н. Дуденко, А. Захлебний, В. Лось, Л. Міщук, Н. Пустовіт, І. Суравегіна, В. Сухомлинський); у 80-і роки центр уваги педагогів перемістився від просвітництва в галузі проблем навколишнього середовища до обґрунтування суспільно-корисної природоохоронної діяльності, узагальнення її досвіду, пошуку нових шляхів, форм і методів екологічної освіти, екологічної культури, зокрема майбутніх педагогів (Е. Гірусов, Н. Городецька, М. Кисельов, Л. Кондрашова, Н. Хмель, О. Яницький); у 90-і роки ХХ століття педагоги проблему формування відповідального ставлення до природи, становлення екологічного мислення включають у зміст освіти, обґрунтовують потребу в екологізації, інтеграції предметного природничого та гуманітарного знання (О. Абдуліна, В. Андрущенко, Г. Балл, А. Беґека, І. Бех, В. Борейко, Л. Боровська, Т. Вайда, С. Глазачов, Н. Гнилуша, Н. Грейда, С. Дярябо, О. Киричук, М. Клепар, Г. Пономарьова, Г. Тарасенко, М. Швед).

4. У результаті з'ясування сутності та змісту соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення людини до природи стало можливим визначення змісту цієї складової як такої, що розкриває загальні закономірності взаємодії природи, суспільства та соціально-необхідний характер всесвітнього руху на захист навколишнього середовища; визначає шляхи впровадження досягнень науково-технічної революції в оптимізації взаємодії людини з природою; висвітлює сутність антропоєкологічного підходу в освіті як синтезу

ресурсів, можливостей формування ціннісного ставлення до неї людини; уможлиблює основні детермінанти цього підходу до освіти (екологічний імператив діяльності, коеволуційний світогляд, генетичний пріоритет природи відносно суспільства та етику відповідальності).

5. Розкрито ресурси та можливості соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи, доведено її величезний потенціал в осмисленні сутності відношення „людина-природа”. Встановлено, що зміст соціогуманітарних дисциплін варто орієнтувати так, щоб питання ціннісного ставлення майбутнього педагога до природи стало основою формування глибинної потреби в сучасному погляді на природу, новому стилі педагогічного мислення щодо визнання єдності людини і природи, переорієнтації діяльності на розумне співвідношення природних можливостей і потреб людини, на гармонізацію стосунків на умовах оптимальних для людини і природи. Висвітлено особливості інтеграції антропоєкологічних ідей у підготовку майбутнього вчителя, що стосуються його професійної діяльності.

6. Визначено практичну значущість вітчизняної педагогічної думки, а саме, окреслено теоретичну модель упровадження антропоєкологічних ідей у підготовку майбутнього вчителя, цільова орієнтація, концептуальна основа та зміст, процесуальна характеристика та програмно-методичне забезпечення якої потребує широкої імплементації у професійну педагогічну освіту.

Встановлено, що принципи положення дисертації можуть стати цінним джерелом для творчого застосування у подальшому вдосконаленні процесу гармонійного розвитку людини і природи. Проведене дослідження відкриває перспективи нових наукових розвідок щодо педагогічної думки другої половини ХХ століття, що сприятимуть інтеграції наукових ідей, поглядів, принципів, форм і методів у сучасний зміст професійної педагогічної освіти. Важливим дискурсом подальших педагогічних досліджень може стати теоретичне розв’язання проблем порушення техно-гуманітарного балансу, що вимагає практичних розробок із метою корекції ставлення людини до природи й оптимізації взаємин природничих та гуманітарних наук.

Результати проведеного дослідження знайшли відображення в **таких публікаціях автора:**

статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України:

1. Тараненко Г. Г. Дидактичний аспект формування екологічної свідомості у професійній компетенції педагога / Г. Г. Тараненко, Т. С. Троїцька // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 26–29 (0,2 др.а.).

2. Тараненко Г. Г. Формування ціннісного ставлення до природи: нові вектори розвитку / Г. Г. Тараненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти.

Серія : Педагогіка, психологія. – 36. статей. – Ялта : РВВ КГУ. – 2006. – Вип. 12. – Ч. 2. – С. 29–33 (0,3 др.а.).

3. Тараненко Г.Г. Антропоекологічні інтенції сучасного гуманізму / Г.Г. Тараненко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія. – 36. наук. праць. – Вип. 21. – Вінниця : ПП „Едельвейс і К”, 2007. – С. 136–138 (0,3 др.а.).

4. Тараненко Г.Г. Теоретико-методологічні основи корелятивних зв'язків „людина-природа” / Г.Г. Тараненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. – 36. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Вип. 19. – Ч. 1. – С. 12–15 (0,2 др.а.).

5. Тараненко Г.Г. Екологічний імператив як необхідна детермінанта коеволюційного проекту людства / Г.Г. Тараненко // Проблеми освіти: Науковий зб. / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009. – Вип. 58. – Ч. 2. – С. 206–209 (0,25 др.а.).

6. Тараненко Г.Г. Коеволюційна парадигма у професійній педагогічній освіті / Г.Г. Тараненко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія Педагогіка. – 36. наук. праць. – Випуск 4–5. – Мелітополь, 2010. – С. 151–154 (0,4 др.а.).

Статті у збірниках наукових статей та матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій:

7. Тараненко Г.Г. Про розвиток глобального мислення в сучасній школі / Г.Г. Тараненко, Т.С. Троїцька // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції „Наука і освіта 2004”. Сучасні методи викладання. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Том 43. – С. 50–51 (0,1 др.а.).

8. Тараненко Г.Г. Освітні технології розвитку глобального мислення: до постановки питання / Г.Г. Тараненко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – Серія : Педагогіка. – Мелітополь : МДПУ, 2005. – Вип. 2. – С. 151–154 (0,2 др.а.).

9. Тараненко Г.Г. Ідеї гуманізму в філософії і педагогіці. – Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації / Г.Г. Тараненко, Я.О. Кондрашова // Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації : Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. – Мелітополь : МІДМУ Гуманітарного університету „ЗІДМУ”, 2005. – С. 199–200 (0,1 др.а.).

10. Тараненко Г.Г. Гуманізація і гуманітаризація освіти у модернізаційних цивілізаційних процесах / Г.Г. Тараненко // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5–7 квітня 2007 р.). – 36. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 49–53 (0,3 др.а.).

11. Тараненко Г.Г. Гуманізм у системі корелятивних зв'язків „людина-природа” / Г.Г. Тараненко // Нові виміри сучасного світу : Збірник матеріалів

III Міжнародної Інтернет-конференції (26–29 листопада 2007 р.). – Мелітополь : ТОВ „Видавництво Мелітополь”, 2007. – С. 24–26 (0,1 др.а.).

12. Тараненко Г. Г. Сучасна освіта як системотвірна інтегративна характеристика взаємодії людини з природою / Г. Г. Тараненко // Педагогічні науки та освіта : Збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя : ТОВ „ЛПІС” ЛТД, 2008. – Вип. III. – С. 200–204 (0,3 др.а.).

13. Тараненко Г. Г. Соціогуманітарна освіта у продуктивному ціннісно-світоглядному відношенні особистості до природи / Г. Г. Тараненко // Соціально-економічний розвиток України : Європейський вибір : Зб. наук. праць. – Мелітополь : МІДМУ „КПУ”, 2008. – Ч. 1. – С. 177–179 (0,2 др.а.).

14. Тараненко Г. Г. Теоретико-методологічні засади утвердження екологічної традиції у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття / Г. Г. Тараненко // Соціально-економічний розвиток України : європейський вибір : Зб. наук. праць. – Мелітополь : МІДМУ „КПУ”, 2010. – С. 393–394 (0,1 др.а.).

АНОТАЦІЇ

Тараненко Г. Г. „Соціогуманітарна складова у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ століття)”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта). – Ялта, 2010.

На основі комплексного теоретико-методологічного аналізу вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття виявлено та узагальнено концептуальні засади соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення майбутнього вчителя до природи, проаналізовано педагогічні ідеї вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття з використанням соціогуманітарної складової у формуванні екологічної традиції майбутнього вчителя.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні засади соціогуманітарної складової у формуванні ціннісного ставлення людини до природи, розкрито ресурси й можливості соціогуманітарного знання у формуванні аксіології природи.

Ключові слова: педагогічна думка другої половини ХХ століття, соціогуманітарна складова, ціннісне ставлення до природи, антропоекологічний підхід, гармонізація системи взаємозв’язків людини і природи.

Тараненко Г. Г. „Социогуманитарная составляющая в формировании ценностного отношения будущего учителя к природе в отечественной педагогике (вторая половина XX века)”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Республиканское высшее учебное заведение „Крымский гуманитарный университет” (г. Ялта). – Ялта, 2010.

На основе комплексного теоретико-методологического анализа отечественной педагогической мысли второй половины XX ст. выявлены и обобщены концептуальные основы социогуманитарной составляющей в формировании ценностного отношения будущего учителя к природе.

В результате проведенного исследования выделено три этапа в отечественной педагогической мысли второй половины XX ст. относительно проблемы формирования ценностного отношения будущего педагога к окружающей среде. Установлено, что на первом этапе (50–60 гг. XX ст.) развитие теории обучения осуществлялось под влиянием партийных постановлений. В 50-е годы проблема ценностного отношения человека к природе не являлась актуальным предметом внимания педагогов, но в 60-е годы природоохранный аспект образования несколько усилился. На втором этапе (70–80 гг. XX ст.) активизируется работа в сфере экологического образования, в результате чего была создана самостоятельная наука, объединившая комплекс природоохранных проблем, активизировалась пропаганда экологических знаний. На третьем этапе (90-е гг. XX ст.) приоритетным стало формирование ответственного отношения к природе и становление экологического мышления. В этот период и возникла потребность в экологизации, интеграции предметного знания в содержании образования, что способствовало активизации научно-исследовательской работы по разработке соответствующей концепции, подготовки кадров и разработки учебных программ с согласованными между собой содержательными линиями. Таким образом, формирование ответственного отношения к природе и становление экологического мышления включено педагогической наукой в содержание образования.

В диссертации исследовано теоретико-методологические основы социогуманитарной составляющей в формировании ценностного отношения человека к природе, раскрыты ресурсы и возможности социогуманитарного знания в формировании аксиологии природы в процессе профессиональной подготовки будущего учителя, доказано ее мощный потенциал в осмыслении сущности отношения „человек-природа”. Установлено, что содержание социогуманитарных дисциплин следует ориентировать так, чтобы вопрос ценностного отношения будущего педагога к природе был основой формирования глубинной потребности в современном взгляде на окружающую среду и современном стиле педагогического мышления относительно признания

единства человека и природы, переориентации человеческого превосходства по отношению к ней на разумное соотношение природных возможностей и потребностей человека, на гармонизацию отношений, оптимальных как для человека, так и для природы.

Доказано, что современное образование требует изменения антропоцентрической парадигмы и возвращения системы отношения к миру на эоцентрических основах в отношении к каждому живому существу и природе в целом. Результатом развития этого качества является формирование сознания будущего специалиста, основанного на ответственности за благополучие людей; предусматривается ценностная переориентация на культивирование уважения и любви к природе; заставляет отказаться от традиционных потребительских установок, способствует становлению новой формы сознания, синтезирующей глобальное видение природы с настоящими гуманистическими ценностями; позволяет отказаться от существования в технократическом обществе, лишенном моральных основ и привлекает к мировоззрению такие знания о природе, служащие основой правильного поведения.

В диссертации раскрыты особенности интеграции антропоэкологических идей в профессиональную подготовку будущего учителя и охарактеризована модель их внедрения.

Доказано, что подготовка граждан с высоким уровнем экологических знаний, экологического сознания и культуры на основе новых критериев оценки взаимоотношений общества и природы (не насилие, а гармоничное совместное существование) является одним из главных моментов в процессе коррекции отношений системы „общество-природа”. Рассматривая потребительское отношение личности к природе в психологической плоскости, подчеркивается, что такая деятельность человека в отношении природной среды является результатом наличия внутренних деструкций, вызывающих ненависть, злость, иррациональные стремления. Освобождение от стереотипности поведения и равнодушия к природе реализуется в процессе активного социально-психологического обучения, результатом которого является формирование психологически зрелой личности, руководствующейся гуманистическими ценностями и способной брать ответственность за собственные действия. Глубинно-психологическая коррекция выступает важным условием формирования аксиологии природы у будущего учителя.

Ключевые слова: педагогическая мысль второй половины XX столетия, социогуманитарная составляющая, ценностное отношение к природе, антропоэкологический подход, гармонизация системы взаимоотношений человека и природы.

Taranenko G.G. „Social and humanitarian components in forming a future teacher’s holistic attitude to the nature in Ukrainian pedagogy (second half of the XX century)”. – A manuscript.

Thesis for obtaining the degree of PhD (Kandydat Nauk) at specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Republican higher educational institution „Crimean University of Humanitarian Study” (Yalta) – Yalta, 2010.

On the basis of complex theoretical and methodological analysis of Ukrainian pedagogical thought of the second half of the XX century conceptual principles of social and humanitarian components in forming a future teacher’s attitude to the nature have been revealed and generalized. Pedagogical ideas of the second half of the XX century concerning the use of social and humanitarian components in forming an ecological tradition of a future teacher have been analyzed.

Essence and content of social and humanitarian components in forming holistic attitude of an individual to the nature have been researched in the thesis. Resources and opportunities of social and humanitarian knowledge in forming axiology of the nature have been revealed.

Key words: pedagogical thought the second half of the XX century, social and humanitarian components, holistic attitude to nature, antropoecological approach, harmonization of the system of human-nature relationship.

Підписано до друку 17.12.2010 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1812

ПП Скребейко П.В.
м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 21
тел.: (06192) 6-81-46